

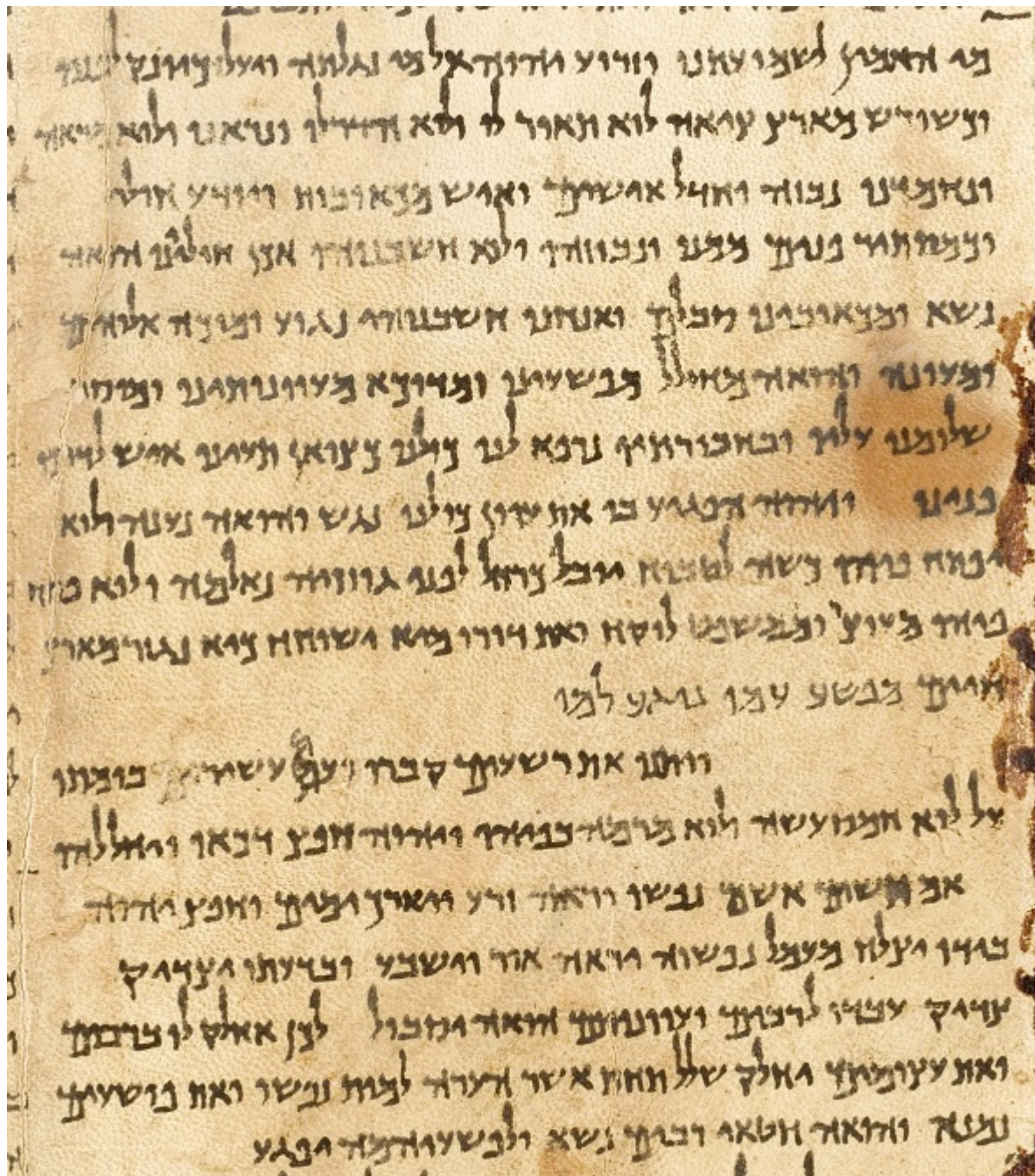
Η ηθική θεώρηση της ψυχής στην Παλαιά Διαθήκη

/ Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες

Η μελέτη της θεολόγου-νομικού Ε. Παπαϊωάννου σχετικά με τις παλαιοδιαθηκικές θεωρήσεις της ψυχής (προηγούμενο άρθρο: <http://www.pemptousia.gr/?p=77923>), ολοκληρώνει την εξέταση της ψυχής ως χώρου εκδήλωσης συναισθημάτων και κατόπιν ασχολείται με την ηθικοθεολογική διάσταση των θεωρήσεων αυτών.

Αποκλειστική σχεδόν είναι η έννοια της ψυχής ως χώρος ανθρώπινων συναισθημάτων και ιδιαίτερα της θλίψης, της ταραχής, της αγωνίας και της εγκατάλειψης οι οποίες την οδηγούν να αποζητά τον Θεό, και στο βιβλίο των Ωδών (Ωδ. 4,2, 6,6, 6,8, 7,39, 11,15). Υπάρχει μόνον μία αναφορά στην ψυχή ως μέσο δοξολογίας στο 9,46 και ακόμη μία η οποία ταυτίζει την ψυχή με την ανθρώπινη ζωή στο 11,17.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες για την εργασία μας είναι οι περί ψυχής αντιλήψεις, όπως αυτές εκφράζονται στα βιβλία της ελληνιστικής περιόδου. Η εγγύτητα ή η απομάκρυνσή τους από τις έννοιες της ψυχής των παλαιότερων βιβλίων καταδεικνύουν πόσο τελικά μένουν πιστά στην ανθρωπολογία της Π.Δ. ή κατά πόσο την νοθεύουν με φιλοσοφικές αντιλήψεις. Στο βιβλίο των Μακκαβαίων Β΄ η ψυχή γίνεται ο χώρος εκδήλωσης της ανθρώπινης αγωνίας λόγω της αναμονής πιθανής συμφοράς (Β΄ Μακ. 3,16). Με δεδομένο ότι πρόκειται για συγγραφέα των ελληνιστικών χρόνων, η πρώτη σκέψη που γεννάται είναι μήπως τυχόν υποβόσκει στο παρόν σημείο κάποια πλατωνική επιρροή. Αυτό ωστόσο δεν φαίνεται να γίνεται. Μάλλον ακολουθείται η παλαιοδιαθηκική αντίληψη ότι στις εκδηλώσεις της ψυχής συμμετέχει το σώμα, αφού η ταραχή της ψυχής αλλοιώνει την όψη του

προσώπου του αρχιερέα Ονία. Δεν έχουμε να κάνουμε λοιπόν παρά με τη συνηθισμένη εκδοχή της ως ψυχισμό.

2.2.β. Ηθική διάσταση της ψυχής

Από τις κυριότερες έννοιες της ψυχής που προβάλλουν σχεδόν όλοι ανεξεραίτως οι ερευνητές, είναι αυτή που την ανάγει σε έδρα της βούλησεως. Ωστόσο οι ίδιοι οι ερευνητές εξετάζουν αυτή την βούληση κυρίως όχι ως ελεύθερη θέληση, αλλά ως επιθυμία σε όλα τα επίπεδα. Έτσι η ψυχή μπορεί να επιθυμεί από υλική τροφή ή νερό μέχρι τον ίδιο τον Θεό. Η εννοιδότηση αυτή έχει ένα θετικό και ένα αρνητικό τρόπον τινά χαρακτηριστικό. Ως προς το πρώτο, εκλαμβάνει την έννοια της ψυχής ως τον όλον άνθρωπο, ως ψυχοσωματική ενότητα. Αυτό είναι σύμφωνο με το πνεύμα της ανθρωπολογίας της Παλαιάς Διαθήκης.

Ωστόσο η ταύτιση της βούλησης της ψυχής με τις επί μέρους επιθυμίες της παραθεωρεί το στοιχείο της ελευθερίας και την περιορίζει να ενεργεί μέσα σε ένα πλέγμα αναγκαιοτήτων είτε υλικών είτε πνευματικών. Η θεώρηση αυτή όμως έρχεται σε αντίθεση με εκείνη της ψυχής ως πρόσωπο. Χαρακτηριστικό του προσώπου είναι η ελευθερία του αυτοπροσδιορισμού καθώς και των ηθικών επιλογών. Ο Αδάμ για να εκπληρώσει τον σκοπό της υπάρξεώς του πρέπει να υπακούσει στην εντολή του Θεού. Ωστόσο έχει την ελευθερία να την παρακούσει, πράγμα που τελικά γίνεται[42]. Έτσι η ψυχή μπορεί να εκφράσει την ελευθερία της είτε με την υπακοή στο θέλημα του Θεού η οποία συνιστά την ουσία της αρετής στον Ισραήλ ή με την παρακοή η οποία ισοδυναμεί με την αμαρτία. Η θέση της ψυχής απέναντι στη διάπραξη της ή την αποφυγή της αμαρτίας είναι από τα θεμελιώδη ζητήματα τα οποία ανακύπτουν από την έρευνα στην παλαιοδιαθηκική ανθρωπολογία[43]. Ουσιαστικά καταδεικνύει τον σύνδεσμο της ανθρωπολογίας με την ηθική και τον τρόπο μετάβασης από το ένα μέγεθος στο άλλο.

Η πρώτη φορά που συνδέεται η έννοια της ψυχής με την έννοια της αμαρτίας είναι στο Λευϊτικό. Αυτό συμβαίνει σε δεκαπέντε συνεχόμενα λήμματα από το Λευ. 4, 27 έως το Λευ. 7,27. Εκείνο ωστόσο το οποίο πρέπει να επισημανθεί είναι ότι στο Λευϊτικό, η ψυχή κατά τη διάπραξη της αμαρτίας δεν διαχωρίζεται από το σώμα, ώστε να μπορούμε να συνάγουμε ασφαλές συμπέρασμα για το αν υφίσταται τρόπον τινά κάποιο ποσοστό συμμετοχής στη εφάμαρτη πράξη. Ψυχή εδώ σημαίνει τον όλον άνθρωπο και όχι κάποιο ιδιαίτερο συστατικό του στοιχείο και αυτό είναι πολύ σημαντικό. Δεν θα ήταν λάθος λοιπόν αν καταλήγαμε στο συμπέρασμα ότι σε αυτά τα χωρία η ψυχή ισοδυναμεί με τον ίδιο τον άνθρωπο, ως πρόσωπο. Αυτό σημαίνει ότι η αμαρτία δεν διαπράττεται από την ψυχή του ανθρώπου σαν να πρόκειται για ένα ξεχωριστό μέρος που ευθύνεται για τις αμαρτωλές πράξεις. Η ευθύνη της

αμαρτίας αφορά αποκλειστικά την κακή χρήση της ελευθερίας του ανθρώπου. Υπεύθυνος δηλαδή είναι ο ίδιος ο άνθρωπος ως πρόσωπο ο οποίος πρέπει να κατευθύνει ορθά το θέλημά του.

Όμοιο νόημα συνεχίζει να έχει η ψυχή και στο βιβλίο των Αριθμών. Και εκεί ωστόσο με έναν ιδιαίτερο τρόπο συνδέεται η ακαθαρσία υπό την έννοια της αμαρτίας με την ψυχή στα χωρία Αρ. 9,6 και 9,7: «...ακάθαρτοι επί ψυχή ανθρώπου...». Η ακαθαρσία έγκειται στο γεγονός της προσέγγισης νεκρού ανθρώπου. Στο σημείο αυτό ίσως υποκρύπτονται πιθανά σπέρματα αξιολογικής ανωτερότητας της ψυχής, αφού το νεκρό σώμα χωρίς ψυχή θεωρείται ακάθατο. Ωστόσο ο νεκρός καλείται «ψυχή», που σημαίνει ότι ακόμη και αν απώλεσε την ζωτική του ενέργεια, ο άνθρωπος συνεχίζει να καλείται ψυχή. Ίσως εδώ ανακαλύπτει κανείς πρώιμα σπέρματα της θεώρησης της ψυχής ως πνευματικού οντολογικού μεγέθους το οποίο συνεχίζει να υφίσταται και μετά τον θάνατο. Ωστόσο η παραπάνω άποψη φαίνεται προς το παρόν παρακινδυνευμένη. Η πιο πιθανή εξήγηση για τη χρήση του όρου «ψυχή» στα χωρία Αρ. 9,6 και 9,7 εν προκειμένω είναι ότι η λέξη ισοδυναμεί με τη λέξη άνθρωπος και χρησιμοποιείται εδώ υπό την έννοια του άρρηκτου συνδέσμου ψυχής και ανθρώπου, ο οποίος διαποτίζει την ανθρωπολογία της παλαιάς Διαθήκης.

Άμεση σχέση με την σχέση ψυχής και αμαρτίας έχει και η αναφορά του Παροιμιών 6, 16. Ο άφρων και παράνομος άνθρωπος χαιρέται να πράττει ό,τι μισεί ο Θεός. Αυτό του γεμίζει την ψυχή ακαθαρσία. Οι εκδηλώσεις της ακάθαρτης ψυχής αφορούν κάθε δραστηριοποίηση του ανθρώπινου σώματος. Ο ακάθατος στην ψυχή αποκτά «οφθαλμό υβριστού, γλώσσα άδικον, χείρες εκχέουσai αίμα δικαίου, καρδιά τεκταινομένη λογισμούς κακούς και πόδες επισπεύδοντες κακοποιείν» (Παρ. 6, 17-18). Είναι η πρώτη φορά που σε παλαιοδιαθηκικό κείμενο η ψυχή αποκτά με τέτοια σαφήνεια κατ' εξοχήν ηθικό περιεχόμενο και επηρεάζει – αρνητικά εδώ – όλη την ύπαρξη και τις εκδηλώσεις του ανθρώπου. Παρατηρούμε λοιπόν ότι στη σοφιολογική γραμματεία αρχίζει και ωριμάζει η θεώρηση της ψυχής ως το κέντρο του ανθρώπινου αυτεξουσίου άρα και της ελεύθερης ανθρώπινης βούλησης.

[Συνεχίζεται]

[42] Αθ. Βλέτση, *Το Προπατορικό Αμάρτημα στη θεολογία Μαξίμου του Ομολογητού*, Κατερίνη 1998, σ.257.

[43] Για περισσότερα, πρβλ. H. VanOyen, *Ethik des Alten Testaments*, Gütersloh 1967, σ. 65-74.